

folk/ed. Derg, 2022; 28(1)-109. sayı
DOI: 10.22559/folklor1995

Derleme makalesi/ Compilation article

Afganistan Türkmenlerinde Doğum ve Çocukla İlgili Örf, Âdet, İnanç ve Uygulamalar*

Customs, Beliefs and Practices about Birth and Children in Afghanistan Turkmen

Ahmet Gökbel**
Bory Nasır***

Öz

Tarih boyunca bir halkın ortaya koyduğu maddi ve manevi değerler bütünü olan kültür, sadece bir miras değil, aynı zamanda yaşayan bir bellektir. Millet olmanın temelinde dil, din ve ideal birliği yatar. Milletler geçmişten günümüze kadar edindikleri kültürel değerlerini koruyup muhafaza ederek gelecek nesillere aktarırlar. Böylece millet olma özelliklerini korurlar.

Geliş tarihi (Received): 09-10-2021 – Kabul tarihi (Accepted): 04.01.2022

- * Bu makale, Bori Nasır'ın *Afganistan'ın Faryab Bölgesindeki Türkmenlerin Sosyo Kültürel Yapısı* adlı Yüksek Lisans tezinden bazı eklemeler yapılarak oluşturulmuştur. Tezde Etik Kurul kararı bulunmaktadır. (This article was created by making some additions from Bori Nasser's Master's thesis named Socio-Cultural Structure of Turkmens in Faryab Region of Afghanistan).
- ** Prof. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü (Kırşehir Ahi Evran University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations) Turkey. agokbel@gmail.com. ORCID 0000-0003-0242-2007
- *** Yüksek Lisans Mezunu, (Post Graduate), bnasir1989@gmail.com. ORCID 0000-0002-7593-6992

sı zorlaşır ve önemli değişikliklere uğramaya başlar. Buna bir de bilinçsiz cep telefonunu eklersek nasıl bir kültürel erozyon yaşandığı görülür.

Afganistan'da yaşayan Türkmenler, her ne kadar aynı sıkıntılara maruz kalıp çalkantılı bir süreçten geçse de yaşadığı bölgeleri büyük ölçüde terk etmemişler ve tarihten gelen gelenek – görenek ve adetlerini ağırlıklı olarak koruyabilmişlerdir.

Bu yazımızda Afganistan'da yaşayan Türkmenlerin tarihine kısaca değindikten sonra Faryab bölgesinde yaşayan Türkmen toplumunun tespit edebildiğimiz doğum ve çocukla ilgili örf, adet, inanç ve uygulamaları verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: *Afganistan, Türkmenler, Faryab, halk inançları, doğum ve çocuk*

Abstract

Culture, which is the body of material and spiritual values revealed by a people throughout history, is not only a heritage, but also a living memory. Language, religion and ideal unity lie on the basis of being a nation. Nations preserve the cultural values they have acquired from the past to the present and pass them on to future generations. Thus, they maintain their nationhood characteristics. Significant cultural erosions occur in different ethnic groups in the Afghanistan region, which has been grappling with civil wars and conflicts for the last 40 years. All these changes are caused by the troubles and confusion that started with the Russian occupation in 1979 and continue until today. Cultural heritages are not preserved or are misdirected. While some religious values are considered cultural, cultural values replace religion. In the Afghanistan region, which has been struggling with civil wars and conflicts for the last 40 years, significant cultural erosions occur in different ethnic groups. With the overthrow of the Taliban regime in Afghanistan since 2001, rapidly advancing technology and media have greatly influenced the Afghan society. While firstly Indian TV series and later Turkish TV series are broadcasted on television, the protection of the traditional and cultural values of Afghanistan society becomes difficult to preserve and begins to undergo significant changes. If we add the unconscious mobile phone to this, we can see what kind of cultural erosion is experienced. Although the Turkmens living in Afghanistan were exposed to the same troubles and went through a turbulent process, they did not leave the regions they lived in, and they were able to preserve their traditions and customs coming from the history. In this article, after briefly mentioning the history of the Turkmen living in Afghanistan, we will try to give the customs, traditions, beliefs and practices of the Turkmen community living in the Faryab region about birth and children that we can identify.

Keywords: *Afganistan, Turkmens, Faryab, folk beliefs, birth and child*

Giriş

Afganistan coğrafyası, M.Ö 500'lerde **İranlılar** ve 330'lu yıllarda ise **Büyük İskender'in** hakimiyeti altına girer. Hz. Osman döneminde İslam ile tanışır. Türkler Af-

ganistan topraklarında **İskitler** ve **Halaçlar** zamanından beri var olmuştur. Zira bu topraklar, 50-125 arasında kuzeyden gelen Sakalar'ın (İskitler), 125-480 arasında Türk oldukları tahmin edilen **Kuşanlar**'ın hâkimiyetleri altında kalır. 480'den sonra ise Afganistan'a Ak Hunlar olarak bilinen **Halaç Türkleri** gelip yerleşirler. Daha sonra **sırasıyla Gazneliler, Büyük selçuklular, Harezmşahlar, Timur, Babüriler** hüküm sürer ve en son Türk devleti 1747'de Nadir Afşarın ölümünden sonra sona erer. Nadir Afşar'ın ölümünde sonra Ahmed Şah Abdali Afganistan'da yaşayan bütün halkı bir araya getirerek yeni bir **Afgan devleti** kurar.

1839'dan sonra bölgeye **İngiltere**'nin ilgisi vardır ve Afganistan'ı aynı yıl işgal eder. Afganlar üç defa İngilizlerle savaşarak nihayet 1919'da bağımsızlığını ilan ederler. 1979 yılına geldiğimiz de ise **Ruslar** Afganistan'ı işgal ederek 10 sene bu ülkede kalırlar. Bu işgalden sonra Afganistan'ın iyice düzeni bozulur ve yıllarca bitmeyen bir savaşa yol açılır. Afganlıların büyük mücadelesi ve Rusların Afganistan'ı terketmesiyle ülkede savaş bitmez ve o andan sonra Afganlar'ın kendi aralarında iktidar paylaşımı başlar ve süre içerisinde **Taliban** doğar. Taliban, 1994 yılında ülkede cereyan eden iç çatışmalardan faydalanarak aşamalı olarak güçlenir. 1996 yılında Afganistan'ın Pençşir bölgesi haricinde tüm bölgelerde hakim olur. 2001 yılından sonra Taliban'ın devrilmesiyle ülkede yeni bir hükümet kurulur. Genel olarak bütün Afganlıların desteklediği yeni hükümetin ilk cumhurbaşkanı Hamid Karzai olur. 2014 yılına kadar ülkeyi yönetir. Daha sonra başa gelen Eşref Gani, halâ ülkenin başında ve ülkeyi yönetmektedir. *(Makalenin kabul - yayım sürecinde ülke yönetiminde değişiklikler olmuştur – Dergi yönetimi).*

Afganistan, 652.500 km kare yüz ölçümüne sahip olup, kuzeyden orta Asya ülkeleri olan Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, güneyden Pakistan, kuzey doğuda az bir sınırla Çin, batıda ise İran ile çevrilidir. Başşehri **Kâbil**'dir. En önemli şehirleri, *Kâbil, Kandehar, Herat, Pencap, Bedaħşan, Belh, Mezar-ı Şerif ve Devletâbâd*'dir Nüfusu yaklaşık 35 milyon olarak tahmin edilmektedir. Ülke nüfusu, Peştunlar, Tacikler, Hazaralar, Özbekler, Türkmenler ve diğer küçük etnik gruplardan oluşmaktadır.

Şimdi de ağırlıklı olarak Afganistan'ın kuzeyinde yaşayan Türkmenlerin tarihine kısaca değindikten sonra Faryab bölgesinde yaşayan Türkmen toplumunun hayatın çeşitli safhalarından iki önemli unsurunu oluşturan doğum ve çocukla ilgili örf, âdet, inanç ve uygulamalarını tamamen saha araştırması yöntemiyle elde ettiğimiz bilgileri vermeye çalışalım.

A. Afganistan'da Türkmenler

Giriş kısmında da belirttiğimiz gibi Afganistan'da Türklerin varlığı İskitler dönemine kadar götürülür. Takip eden sürece bakıldığında zaman X. Yüzyılın sonlarında Alp Tigin önderliğinde Gazne şehri merkezli büyük Türk devleti kurulur. Gazneli Sultan Mahmud zamanında Türk-İslam nüfusu Afganistan'a iyice yerleşir, hatta Hindistan'a kadar yayılır. Afganistan Gaznelilerden sonra Büyük Selçuklular, daha sonra da XII. yüzyılda Harezmşahlar'ın kontrolüne girer. İlerleyen süreçte Moğollar yaklaşık bir buçuk asır bu topraklara hâkim olur. Daha sonra da Zahiriddin Muhammed Babür'ün kurduğu Büyük Babür İmparatorluğu

sınırları içerisinde kalır. XVII. yüzyıldan itibaren Babürlerin zayıflamasıyla bölge, Türkmen Türkü olan Nadir Afşar'ın bu topraklarda hüküm sürmesiyle tanışır. 1747'de Nadir Afşar'ın ölümünden sonra onun komutanlarından ve Afgan aşiret reislerinden olan Ahmed Şah Durani aynı yıl Afganistan devletini kurar. Türk beylikleri 1919 yılına kadar varlıklarını bu bölgede devam ettirirler (Saray, 2002: 19-21; Makhdom, 2016: 5-8; Shafaq, 2016: 7-46; Saray, 1988: 404-406; Fevzi, 2012: 551).

Türkmenler, günümüzde Özbeklerden sonra Afganistan'da ikinci büyük Türk grubudur. Bunların yanısıra Kazak, Kırgız ve Karakalpak Türkleri gibi küçük Türk toplulukları da vardır.

Türkmenler, 1877 yılından 1884 yılına kadar Çarlık Rusyası'na bağlı güçlerle karşı karşıya gelmişler, yaşadıkları bu topraklar için savaşarak büyük mücadeleler vermişlerdir. Bolşeviklerin iktidara gelmesiyle Türkmenler bağımsızlığını ve bölgedeki hâkimiyetini kaybederek Rusların kontrolü altına girmek durumunda kalırlar. Ekim devrimi diye adlandırılan dönemde özellikle de Stalin döneminde günümüzde Türkmenistan toprakları içerisinde yer alan Çarcev ve Lebap bölgelerinde yaşayan Türkmenler, Rusların baskısı nedeni ile Afganistan ve İran'ın kuzey bölgelerine göç etmek zorunda kalırlar (Bilgü, 1988: 408-411; Noor, 2020: 2). Kayıtlara göre bu bölgeye sonradan gerçekleşen Türkmen göçleri iki farklı zamanda gerçekleşmiş olup birincisi 1900'lü yılların başlarında Türkmenistan'da yaşanan kıtlıktan dolayı, ikincisi ise 1930'lu yıllarda özellikle Stalin döneminde mallarına el konulan ve zulüm gören Türkmenlerin yaşadıkları bölgeleri terk ederek Afganistan'ın kuzey bölgelerine göç etmesiyle vukubulur (Şahin, 2016: 1147; Azaad, 2019: 13-14). İşte günümüz Afganistan topraklarında var olan Türkmenlerin bir kısmı yukarıda bahsettiğimiz gibi iki farklı dönemde bu bölgeye göç etmek zorunda kalan Türkmenlerin torunlarıdır.

Kimi kaynaklara göre de Rusların baskısıyla bu bölgeye göç etmek zorunda kalan Türkmenlerden önce de asırlardır bu bölgede Türkmen toplulukları yaşamaktaydı. Yaklaşık bin yıldan beri bugünkü kuzey Afganistan'da yaşayan Türkmenlerin, XIX. yüzyılın sonlarına kadar ağırlıklı olarak göçebe bir hayat tarzı sürdürdükleri kaydedilir. Bunların XX. yüzyılın başından itibaren Afganistan'da tamamen yerleşik hayata geçtikleri belirtilir.

Türkmenler ülkenin kuzey bölgesinde Kunduz velayetinden Herat velayetine kadar olan ağırlıklı olarak kırsal alanda yaşamaktadırlar. Makalemizin ana sahasını oluşturan **Faryap** ise Afganistan'ın kuzeyinde bulunan ve nüfusunun çoğunluğunu Türklerin (Türkmenler ve Özbekler) oluşturduğu bir ildir. 14 İlçesinden Andkhoy ilçesinin merkezi ve bu ilçeye bağlı *Tuvaçı, Sercenbağ, Kiyengi Hane* köyleri, Korgan ilçesine bağlı *Mirabad, Tokguzdere, Çarbağ, Köhne Korgan, Taze Korgan, Nur Ata Baba, Yeke Pette, Yeke Tut, Bağibostan, Kemengir* köyleri, Han Çahar Bağ ilçesine bağlı *Çakmen-i Payan, Çakmen-i Bala, Arapşah-ı Bala, Arapşah-ı Payan, Arapşah-ı Törehan, Köhne Kala, Üçdepe, Çukurkıslak* köyleri, Karamkol ilçesine bağlı *Üçburç, Kırk, Yukarı Ak Güzer, Aşağı Ak Güzer, Serbend, Bendbaş, Yukarı Altı Bölek, Aşağı Altı Bölek, Uludepe, Mirabad* köyleri ile Devletâbâd ilçesine bağlı *Kureys, Muhacir Kureys, Aranci, Tophana Türkmenleri, Dört Ata Türkmenleri, Köhne Bazar, Çarşangi, Haraba Çarşangi, Tahta-ı Çarşangi, Pelvertli, Tahta-ı Pelvertli, Tahta-ı İşan* köyleri ağırlıklı olarak Türkmenlerden meydana gelir. Ayrıca Kaysar ilçesine bağlı *Derre-i Şah* bölgesi ile

Almar ve Cumabazar ilçe merkezlerinde de belli bir oranda Türkmenlerin yaşadığı görülür. Faryab ilinde yaşayan Türkmenlerin çoğunu Ersari boyuna mensup olanlar oluşturur (Kara, 2002: 249-250; Koyuk, 2020: 4; Noor, 2020: 9; Azaad, 2019: 13-14).

Her toplumda, kendisini diğerlerinden ayırt edici gelenek ve görenekler olduğu gibi Türkmen toplumunun da kendine has örf, âdet, gelenek ve görenekler ile inanılan değerleri, dini anlayış ve yaşam tarzları mevcuttur. Bu bölgeye gelmelerinden itibaren günümüze kadar kültürünü, dilini, gelenek ve göreneklerini, çeşitli asimilasyon politikalarına rağmen kimliklerini ve kültürlerini korumayı başarmışlardır. Başka bir ifade ile ülkenin son yarım asırdan daha fazla süredir yaşadığı olumsuzluklar, sıkıntılar ve siyasi belirsizliklere rağmen Afganistan'da yaşayan Türkmenler, sosyo-kültürel yapılarını ve konumlarını muhafaza ederek kendilerine has gelenek, görenek ve örf adetlerini koruyup devam ettirmesini bilmişlerdir.

B. Doğum ile ilgili inanç ve uygulamalar

Bir çocuğun doğumu, insan hayatına sevinç ve mutluluk katar ve doğumla birlikte anne ve babanın toplum içerisinde saygısının artmasına neden olur. Doğum, insan yaşamının başlangıcı olup mutluluk için daima bir araç olarak görülür. Yeni doğan çocuk yalnızca aileyi mutlu etmekle kalmaz, aynı zaman da akrabalarını ve yakın dostlarını da sevindirir. Doğumla birlikte anne benlik, baba güven, akrabalar ise güç kazanır. Bütün bu etkenlerden dolayı, hem ebeveynler hemde aile büyükleri, doğum öncesinden doğum anına kadar süreci önemseyip dikkate alırlar (Ziyayi, 2004: 66).

Doğumla ilgili inanç, örf, adet ve uygulamaları, *doğum öncesi*, *doğum sırası* ve *doğum sonrasında* olanlar şeklinde ele alıp bunları farklı başlıklar altında incelemeye çalışacağız.

1. Çocuğu olmayan kadınlar için yapılanlar

Çalışma sahamızdaki Türkmenler arasında yaptığımız mülakat ve gözlemlere göre çocuğu olmayan kadınlar için şu uygulamalar yapılmaktadır.

- Çocuğu olmayan kadın, her gün belli bir süre olmak üzere üç gün üst üste bir inek derisine sarılarak bekletilir. Bu uygulama üç günde üç defa yapıldıktan sonra kadına sarılan inek derisine saman doldurularak evin bir kenarında bir süre saklanır.
- Çocuğu olmayan kadınlar, yakında varsa bir evliya türbesi yoksa mezarlığa götürülerek dua edilir ve çocuk olunca da bir adak kurbanı kesilmesi için söz verilir (K18).
- Kadınlar hamile kalmak için sıcak bir yere oturtularak bekletilir. Bu uygulama belli aralıklarla tekrarlanır.
- Yine çocuğu olmayan kadınlar, herkes tarafından bilinen ve etkili olacağına inanılan din adamlarına (mollalara) götürülür. Burada yaptıkları muskayı bir iple omuzuna asar. Zaman zaman da şifa ayetleri ve dua cümlelerinin yazıldığı kâğıtlar bir kap suyun içerisine konur ve çocuğu olmayan kadın bu su bitinceye kadar içer (K8, K17, K18).

- Herhangi bir ailenin ilk çocuğunun doğumunun beşinci günü yapılan ve *beş gece düğünü* adı verilen tören günü çocuğa giydirilen elbiseler saklanılır. Beş gece düğünü yapılan çocuk bir yaşını doldurduğunda saklanan o elbiseler parçalanıp çocuğu olmayan kadınlara verilir.
- Özellikle köyler de yaşayan Türkmenler ve aynı zaman da Özbeklerin arasında da yaygın olan *bibi müşkül'* uygulaması kadının hamilelik döneminde yapılır. Bu uygulama 7 kez Çarşamba günleri gerçekleştirilir. Bu uygulamada, biraz kuru üzüm ve leblebi karışımı üzerine 7 defa Fatiha, 7 defa ihlas ve bir de yasin suresi okunarak sofraya getirilir. Bu karışımın bir kısmı da komşulara dağıtılır (K1, K8, K16, K18). Bu uygulama özellikle çocuğu olmayan kadınların yanısıra çocuğu durmayan kadınlar için de yapılır.

2. Aş saylama (Aşerme)

Faryab Türkmenlerinde kadının hamile olduğu anlaşıldıktan sonra ilk 3-4 aylık dönemine aş saylama (aşerme) dönemi denilir. Bu dönem hamile kadınlar için çok önemli ve titiz bir dönem olarak bilinir. Bazı kadınlar aş saylama dönemini sıkıntısız geçirirken bazı kadınlar da aş saylama dönemi son derece eziyetli olur. Türkmenler arasındaki genel inanışa göre hamile kadın bu dönemde canının çektiği yiyeceği yemez ise onun zararını doğumdan sonra çocuk çekecektir. Aynı zamanda hamile kadınlara bazı yiyeceklerin zarar getireceğine de inanılır. Örneğin hamile kadının, hamilelik döneminde deve etini yemesi iyi görülmez. Çünkü hamilelik döneminde deve etini yerse dokuz ayda doğacak çocuğun 10-11 ayda dünyaya geleceğine inanılır. Eğer deve etini yediğini fark ettiyse o zaman deve altından üç kere geçmesi veya etrafında dönmesi gerekir. Bu şekilde yük deve üzerine atılmış olur. Ancak bu uygulama yapıldıktan sonra doğumun normal zamanda olacağına inanılır. Eğer hamile kadın hamilelik sürecinde balık etini yerse doğacak çocuğun ağzının büyük olacağına inanılır. Bu nedenle hamile kadınlar balık etini yemeyi tercih ederler. Yine hamilelik döneminde kadınların mantar yemeleri de uygun görülmez. Bu dönemde mantarı çok tüketen kadınların çocuklarının kaşları ve kirpiklerinin uzun olacağına inanılır. Hamile kadın çocuğunun saç fazla olması için şeftali meyvesini yer. Hamile kadın eğer ciğer yerse ve aynı zamanda vücudunun herhangi bir yerine dokunursa doğacak bebeğin aynı yerinde leke oluşacağına inanılır. Hamile kadın kelle paça yerse çocuğun saçlarının kıvrıkcık olacağına inanılır.

3. Cinsiyet tayini

Türkmenler arasında doğacak çocuğun cinsiyeti hakkında bazı tahminler yürütülür. Bunları şu şekilde ifade edebiliriz.

- Hamile kadının karnı yuvarlak ise kız, sivri ise erkek olur.
- Hamile kadın, hamilelik döneminde sol tarafına çok yatıyorsa kız, sağ tarafına fazla yatıyorsa karnındaki çocuğun erkek (oğul) olacağına inanılır.
- Hamile kadının, hamilelik süresince canı hep nar çekiyorsa doğacak çocuğun kız,

şayet elma çekiyorsa doğacak çocuğun erkek olacağı düşünülür (K1, K9).

4. Diğer uygulamalar

- Hamile kadınlar mecbur kalmadıkça cenazeye ve cenaze sonrası dönemde ölen şahıs için yapılacak merasimlere gitmezler. Eğer aileden birisi cenazeye veya cenaze sonrasında yapılan merasimlerden herhangi birine gitmek zorunda kaldıysa eve gelince direk eve girmez. Evdeki hamile kadın dışarı çıkar. Önce cenazeden gelen kişi, ondan sonra da hamile kadın içeri girer. Bu uygulamadaki amaç, kadını ve çocuğu kötü ruhlardan korumaktır (K8, K16, K17, K18).
- Hamile kadın hamilelik döneminde birisine dikkatlice bakarsa, doğacak bebeğin baktığı kişiye benzeyeceğine inanılır.
- Hamile kadın akşam üstü yalnız hiç bir yere çıkmamalıdır. Zira cin çarpması ve kötü ruhların hamile kadına ve karnındaki bebeğine zarar verebileceği inancı yaygındır (K9, K10).
- Hamile kadınların doğumlarının kolay olması, çocuğu durmayan kadınların çocuklarının yaşaması ve doğacak çocuğun rızkının bol olup sağlıklı doğması için *Çilten* yapılır. İsminden de anlaşıldığı kadarıyla *Çilten* uygulaması, şu şekilde olur: Hamile olan kadın kırk eve giderek her bir evden birer bardak un ile şeker ve birer kaşık yağ toplar. Bu toplanan malzemelerden hamur tatlısı (katlama) ve ekme yapılır. Göbek mama (Ebe) ve onun yanında bir kaç tane kadın ile beraber kırk tane çubuğun ucuna pamuk sarıp ona da yağ sürülüp yakılır. Bu çubuklar sönünceye kadar hamile kadın için hayırlı dua edilir. Hamile kadın sofraya başında oturur ve dualara âmin der. Kırk ayrı evden toplanıp yapılan katlama ve tandır ekmeği tekrar köydeki fakir ve fukaralara dağıtılır (Ziyayı, 2004: 68).
- Köylerde ebelik görevini yerine getiren yaşlı kadınlara *göbek mama* adı verilir. Göbek mama, yaklaşık bir hafta öncesinden doğum yapacak kadının evine sık sık gelmeye başlar. Doğum esnasında kendisine yardım edebilecek aileden bir kadın bulundurur. Göbek mama, Doğum anında kadının çok sıkıntı çekmemesi ve doğumunun zor olmaması için *eller benim elim değil Fatma anamızın eli, kolay kul ya mevlam* diyerek işe başlar.
- Doğum sancısını azaltmak ve kolaylaştırmak için hac farızasını yerine getirmek için Arabistan'a giden hacılara o bölgede bulunan *Hız Hüseyin ota* getirilir. Bu ota abdestli dokunularak bir bardak suyun içerisine biraz koyulur. Doğumun kolay olması ve fazla gecikmemesi için doğum yapan kadına o su içirilir (K9, K10, K16).
- Hamile kadınlara icra edilen diğer bir uygulama da *bibi perde* dir. Bu uygulama da hamur tatlısı (katlama) hamile kadının evinde hasseten Salı günleri üç kez yapılır. Evin ortasında üç mum yakılıp *Ayet-el kürsi* ve *Mülk suresi* okunur ve Hz. Muhammed'e (s.a.v) salavat getirilip hamile kadın için dua edilir (K1, K15, K16).

5. Doğum sonrası yapılan uygulamalar

Doğum gerçekleştikten hemen sonra kadının beli bir bezle sıkı bir şekilde sarılır. Bu uygulama, hamile kadının hamilelik döneminde karnı genişlemesi nedeniyle doğumdan sonra karnı sarkık kalmaması için yapılır.

Göbek mama, doğum haberini (müjdeyi) aile fertlerine, eğer çocuk erkek ise *bir yumruğunuz arttı*, kız ise *bayadınız* (zenginleştiniz) şeklinde açıklar. Bu haberi duyan çocuklar veya aileden birisi, doğumu duymayan diğer aile üyelerine ve akrabalara giderek buşlar (haber verir) ve onlardan bahşiş alır.

Doğumdan sonra aradan çok zaman geçmeden çocuğun kulağına köyün imamı veya çocuğun dedesi, dedesi yoksa babası tarafından çocuk kucağına alınıp kibleye dönerek ezan okunur. Doğumdan sonra o odaya yabancı kimse kabul edilmez. Doğum yapan kadın, belli bir süre aile fertleri dışında kimse ile muhatap edilmez. En az üç gün hiç evden çıkarılmaz. Haberi olmadan gelen yabancı o odaya alınmaz. Zira gelen misafirin günahlarının doğum yapan kadının üzerine geçeceğine inanılır. Aynı zamanda bu şekilde kadın ve çocuk kötü ruhlardan da korunmuş olur.

Çocuğa ad koyma: Afganistan'da yaşayan Türkmenler, çocuğa iyi ve anlamlı bir ad verilmesini önemserler. Onlara göre güzel bir adla çocuk hayata iyi başlangıç yapmış olur. Çocuğa ad konurken inanç açısından sıkıntı oluşturmayacak ve anlamı da iyi olan bir ad konulmasına dikkat edilir. Türkmenler arasında ad koyma konusu dini bir nitelik taşır. Türkmen topluluğunda genel olarak yeni doğan çocukların adının başında veya sonunda Allah (c.c)'in adlarından biri ya da peygamberimiz Hz. Muhammad (s.a.v)'in adı takılarak ad verilir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi adı konan çocuğun sağ kulağına üç kez ezan, sol kulağına ise üç kez kamet okunur ve o anda da adı söylenir. Mümkünse çocuğun kulağına ezan okuma ve adının verilmesi hiç zaman geçirilmeden yapılır. Ad koyma ve ezan okuma işi geciktirilirse annenin sütünün kesilmesine ve çocuğa zarar verileceğine inanılır (K9, K13, K15, K17).

Çocuğa ad koymada doğumun hangi mevsimde, hangi ayda veya günün hangi vaktinde gerçekleştiği önem arz eder. Örneğin Güneş doğarken doğmuş çocuğa *Gündoğdu* adı verilir. Çocuk eğer mübarek üç aylardan olan Ramazan ve Recep aylarında doğarsa *Ramazan* veya *Recep* isimleri verilir. Şayet doğum Ramazan veya Kurban bayramı günlerine rastlar ise o zaman hangi bayramda doğdu ise ona göre *Bayram*, *Kurban Geldi*, *Hait Murad*, *Kurban Murad*, bayramlarda doğan kız çocuklara ise *Kurban Gül*, *Kurban Bibi* ve *Hait Gül* gibi adlar verilir.

Çocuk sahibi olmayı çok isteyen ancak çocuk olması geciken bir ailenin ilk doğan çocuğuna eğer çocuk erkek ise *Nur Yağdı*, *Nurullah*, *Nur Murat* gibi adlar, şayet çocuk kız olur ise o zaman *Gül Nur*, *Nur Bibi* ve *Nur Sultan* gibi adlar konulur. Eğer bir ailenin erkek çocuğu olmuyor da sürekli kız oluyorsa erkeğe dönmesi için kız çocuklarına *Oğul Beğ*, *Oğul Nur*, *Oğul Geldi*, *Oğul Ay*, *Oğul Can*, *Oğul Döndü*, *Oğul Gerek*, *Oğul Han* ve *Oğul Senem* gibi adlar verilir.

Eğer bir çocuk yatalak veya iyileşmeyip sürekli devam eden bir hastalığa sahipse, o çocuğun adının kendisine ağır geldiği düşüncesiyle ailesi çocuğunun adını değiştirip *Açıl* ve *Tangrı Verdi* gibi isimler verir. *Açıl* isminin verilmesindeki düşünce, çocuğun hastalıktan

açılıp o hastalığın ondan uzaklaşacağıdır. *Tangrı Verdi* olarak değiştirilmesinde ise çocuğun Tangrı tarafından verildiği ve hastalığı da Tangrı'nın alabileceği düşüncesi yatar ve çocuğun hastalıktan kurtulup esenlik içerisinde olması için bu isim verilir (K6, K9, K16).

C. Çocuk ile ilgili inanç ve uygulamalar

Bütün dünyada yaşayan topluluklarda görüldüğü gibi, dünyaya yeni gelen çocuk, ailesine ve çevresine mutluluk ve sevinç katar. Eğer dünyaya gelen çocuk ilk ise daha fazla sevinç ve mutluluk getirir. Aileler de mutluluk ve sevinçlerini, akrabaları ve dostlarıyla beraber paylaşmak için bir takım merasimlerde bulunurlar. Biz burada Faryab bölgesindeki Türkmenler arasında yaygın olan ve çocuk doğduktan sonraki süreçte uygulanan, *beş gece, kırk çille, dış patrak* ve *sünnet düğünü* gibi merasimlerden bahsetmeye çalışacağız.

1. Beş gece düğünü

Çocuğun doğumunun beşinci günü yapılan bir düğündür. Özellikle erkek çocuk için yapılır. Ailenin çok yakın dostları ve akrabalar davet edilir. Davet edilen kişiler, düğüne gelirken yanlarında çocuğa hediye getirirler. Kadınlar ve kızlar çocuğu sırayla kucaklarına alıp severler. Çocuğun babasının arkadaşları ise misafir odasında toplanıp eğlenirler. Gerek kadınların olduğu yerde gerekse erkekler tarafında çocuk için hayırlı dualar edilir. Allah, uzun ömürler versin, bahtı açık ve rızkı bol olsun, aileye ve topluma hayırlı evlat olsun. Bu şekilde yeni doğan çocuk hakkında ve onun geleceğine dair gelen bütün misafirle, iyi dileklerde bulunup dua ederler. Düğüne davet edilen bütün misafirler için yemek ikramında bulunulur. Bu düğün'de çocuğa giydirilen elbiseler saklanılır. Çocuk bir yaşını doldurduğunda o elbiseler parçalanarak çocuğu olmayan kadınlara verilir (K13, K14, K15).

2. Albastı (Terken)

Albastı, bir çeşit kötü ruh ve onun neden olduğu ruh çarpması olarak algılanır. Türkmenler arasında albastı, kötü ruhlardan biri olarak görülür. Kadına ve çocuğa zarar verdiği düşünülen ve bir çeşit kötü ruh olarak inanılan albastının kötü yüzlü, gözleri ters dönmüş, dik saçları olan bir yaratık olduğu ve genellikle harabelerde, mezarlıklarda ve kül atılan yerlerde bulunduğu inanılır (K11, K12, K13).

Faryab Türkmenleri arasında Albastı veya terken olarak bilinir. Hamileliğin son günlerinde ve doğum yaptıktan sonra kırk gün boyunca hem kadına hemde yeni doğan çocuğa zarar verebileceği düşünülür. Bu nedenle de hamileliğin son zamanlarından başlayarak doğumundan kırk gün sonrasına kadar yeni doğum yapmış kadın ve yeni doğan çocuk mümkün olduğunca yalnız bırakılmaz. Şayet yalnız başına bırakılırsa albastının gelerek kadına ve çocuğa zarar vereceği ve onları çarpacağına inanılır. Gece boyunca albastı ismi ağıza alınmamalı ve konuşulmaması tavsiye edilir. Toplum arasında "albastı gelmeden kadın doğurmaz" sözü de yaygındır (K15, K16). Ayrıca kadın ve çocuğun bu tehlikeden kurtulması için odalarında Kuran-ı Kerim bulundurulur. Yine yeni doğum yapan kadın ve çocuğun bulunduğu

odaya cenabet birisinin girmemesi için özel gayret gösterilir (K2, K16).

3. Çocuğu durmayan kadınlar için yapılan uygulamalar

Çocuğu olupta yaşamayan aileler yeni doğan çocuklarını alarak faydalı olacağını düşündükleri bir mollaya (din adamına) götürüp okuturlar. Zaman zaman molla, kırk gün boyunca çocuğun her gün getirilerek okuması için aileden talebde bulunabilir. Mollanın getirilen çocuğa bir veya bir kaç defa okuduğu da olur. Molla, üzerine yazdığı kağıdı aileye verir. Bu kâğıdın bir kap içerisine konarak üzerinin su ile doldurulmasını ve o suyu da kadının içmesini talep eder. Bazen de yazdığı kağıdın evde *Mangkalda* (mangalda) veya ocaktaki köz üzerinde yakılmasını ister. Mollanın üzerini yazıp verdiği bu kağıt yakılınca ondan çıkan duman evin içine yayılır, kağıt yanarken ondan çıkan alev üzerinde kadının ve çocuğun elbiseleri silkilir ve bu elbiselerin yanın kâğıdın dumanının ve alevinin tutulan elbiselere sinmesi sağlanır. Bütün bu uygulamaları yapmaktaki amaç, yani dumanın evin içine yayılması ve üzerine tutulan elbiselere sinmesi çocuğu uzun ömürlü olmasını sağlamaktır.

Çocuğu durmayan yani doğupta bir süre sonra çocuğu ölen kadınlar, çocukların kafasında bir tutam saçı hiç kesmeyip uzatırlar. Başının bir kısmında bulunan o saç, çocuk ergenlik dönemine yani 10-12 yaşına gelinceye kadar kesilmeden durur. Annesi ve ailesi tarafından kesilmeyen bu saçın yanı sıra bir de kurban adağında bulunur. O çocuk ölmeyip de ergenlik çağına geldiğinde küçük bir merasim yapılarak uzun süre kafasının bir kısmında kesilmeyecek bekletilen o saç kesilir. Hemen bunun akabinde daha önce adanan adak için bir hayvan kesilerek adak yerine getirilir ve eti fakirlere dağıtılır (K5, K12, K13).

Çille düşme veya *kast etme* tabiri, birisi tarafından zarar vermek için kullanılan bir terimdir. Çille, bir kişinin yeni doğan çocuğu görmeye gelme bahanesiyle doğum yapan kadının evine gelip bir fırsatını bulunca çocuk üzerine kendi vücudunu adeta silkerek kendisinde var olan hastalık veya kötü ruhu geçirmesidir. Halk arasındaki inanca göre bu fiil, çocukların ölümüne bile sebep olabilmektedir. Kast edilen veya çille düşen çocuklar için yapılan uygulama neticesinde çocuğa düşen çille ağır ve çocuğu sıkıntıya sokarsa çocuk yere yatırılarak üzerine bir kumaş parçası serilir ve o kumaşın fazlası kesilir. Şayet düşen çille hafif ise o zaman çocuk üzerine yedi çeşit ip serilir ve fazlası kesilir. Ayrıca çocuğu bu sıkıntıdan kurtarmak için üzerlik otu başka üç çeşit ot ile karıştırılarak çocuğun bulunduğu odada yakılır (K6, K10, K12).

4. Kırk çille (Kırklama)

Kırk Çille, doğumdan sonra kırkinci gün çocuğu çilleden çıkarmak için yapılan küçük bir merasimdir. Faryab bölgesindeki Türkmenlerde kırkinci gün yeni doğan çocuklar için önemli bir gün olarak nitelendirilir. Çocuğun doğumundan itibaren kırk güne ulaşıncaya kadarki süre başta çocuk olmak üzere anne için de dikkat edilmesi gereken bir süreçtir. Bu süre içerisinde yeni doğan çocuğa nazar değmesi ve çocuğu kötü ruhların etkilemesinden endişe edilir. Bu yüzden de çocuk kırk güne kadar yıkanmaması, ev haricinde hiç bir yere götürülmemesi ve evde tek başına bırakılmaması için özen gösterilir. Çocuğun doğumunun üzerinden kırk gün geçince ailesi tarafından tam kırkinci gün şu uygulama yapılır. Çocuk, üzerlik, kavun çekirdeği

ve diğer bazı otların da karıştırıldığı ılık su ile yıkanır. Yıkandıktan sonra yeni elbiseler giydirilir. Çocuğun bulunduğu oda eşyaları ile birlikte temizlenir. Aynı zamanda doğum öncesinden başlayıp kırk çilleye kadar emeği geçen ve yardımcı olan göbek mamaya da hizmetinden dolayı hediyeler (serpay) verilir. Bütün bunlar yapılırca çocuk çilleden çıkmış olur.

5. Çocuğa göz değme (Nazar değme)

Nazarın mahiyeti ve nasıl olduğu kesinlikle bilinmemekle birlikte bazı kimseler bakışlarıyla olumsuz etkiler meydana getirmektedir. Hemen hemen dünyanın her yerinde ve her toplumda buna rastlanır. Türkmenler arasında yeni doğan çocuğa göz değdiği gibi doğum sonrası dönemlerdeki akıllı, zeki, yakışıklı ve güzel çocuklara da göz değebilir. Aynı zamanda doğum yapan kadının sütüne de göz değdiğine inanılır.

Çocuğa kimlerin gözü değer

- Çocuğa sık aralıklarla devamlı bakan birisinin nazarı değer.
- Gözünde siyah beni olanların gözü oldukça güçlüdür ve nazarı değer.
- Gözü mavi olanların gözü değer.
- Korkunç ve bed heybetli (çok çirkin) olanın gözü değer.
- Kıskaç olanın gözü değer.
- Çoğu yaşlı kadınların gözü değer.
- Çocuğu devamlı öven birisinin gözü değer.

Göz değen çocuğa yapılan uygulamalar

- Bir kimse yeni doğan veya herhangi bir çocuğu ilk gördüğünde kucağına alırken Maşaallah veya Nam-ı Huda tabirini kullanır ve akabinde Tüveleme göz değmesin der.
- *Göz orak²* uygulaması yapılır.
- Eve gelip veya çocuğu gördüğü zaman o şahsın göz değdiğine inanılırsa yani bu kişi çocuğa göz değdi diye düşünülürse o şahıs daha çocuğun yanından ayrılmadan ayak izini veya mümkünse gölgesini bıçak ile keserler.
- Birisinin gözü degeceğini anlarsa gizlice onun ayakkabısının içinde bulunan pe-teğinden biraz keserler.
- Çocuk nazardan korunmak için *zâk* adı verilen taş köz haline gelmiş olan ateşte yakılır. *Zâk* taşı, köz ateş üzerinde erime aşamasına gelince ateşten alınıp soğutulur. Soğuyan taş çocuğun kafasına, göbeğine, sırtına, avucuna ve ayaklarının altına sürülür. Köz ateşin üzerine atılan *zâk* taşı erimeden önce üzerinde bazı kabarcıklar oluşur. Oluşan kabarcıkların sayısı fazla ise çocuğa o kabarcıkların sayısı kadar çok gözü değdiğine inanılır. En sonunda *zâk* taşı toz haline getirilip rüzgara doğru serpilir. Bu şekilde göz değmesinin çocuktan uzaklaşacağı ve çocuğun bu sıkıntıdan kurtulacağı düşünülür

(K6, K10, K12). Bu uygulama çocuğu nazardan korumak için Türkmenler arasında çok yaygındır.

Çocuğa göz değmemesi için alınan tedbirler

- Evin dış kapısına herkesin kolaylıkla görebileceği şekilde içerisinde Felak ve Nas surelerinin yazılı olduğu bir muska asılır. Asılan muskanın kendisi üçgen şeklinde yapılır kulpu ise siyah ve beyaz ipliklerden elle dokunur.
- Çocuğun bulunduğu odanın üst kısmına kolaylıkla göze çarpacak bir yere koç veya keçi boynuzu asılır.
- Çocuğun bulunduğu odaya kapısının tam karşısına Felak ve Nas surelerinin yazıldığı bir kağıt yapıştırılır.
- Türkmenler arasında çocuğa göz değmesini engellemek için çocuk üzerinde veya boğazına asılı bir şekilde nazar boncuğu veya nazar muskası bulundurmak yaygındır (K12, K15).

6. Dış patrak

Dış patrak, Faryab Türkmenleri arasında çocuklar için yaygın olarak düzenlenen bir âdettir. Dış patrak töreni çocuk dış çıkarmaya başladığı zaman yapılır. Bu merasime dış çıkaran çocuğun ailesinin akrabaları ve komşuları davet edilir. Davete sadece kadınlar ve çocuklar katılır. Gelen misafirlere dış çıkaran çocuğun bulunduğu evde tencerelerde bir gün öncesinden başlanarak hazırlanan mısır patlakları ikram edilir. Bazen bu davetlerin sayısı 100-200 arasında olduğu için o anda patlatılan mısırlar gelenlere yetişmez. O nedenle önceden patlatılarak mısırlar hazırlanır. Davet edilen kadın ve çocuklara patlatılan mısırlardan ikram edilir. Bunlardan her biri avuçlarına aldıkları mısır patlağını bir taraftan yerken bir taraftan da çocuğun üzerine atarlar. Her bir misafirin eline aldığı patlakta bir kısmını çocuğun üzerine atmasının sebebi çocuğun dişlerinin mısırın patlaması gibi kolay çıkması ve mısır patlağı gibi beyaz olması düşüncesidir. İkram edilen patlak mısırın kaliteli olmasına dikkat edilir. Zira mısır kaliteli olur, iyi patlar ve bembeyaz olursa çocuğun çıkacak dişinin de beyaz ve sağlam olacağına inanılır. Şayet mısır kalitesiz olur ve iyi patlamazsa çocuğun dişinin sağlıklı olmayıp çürüyeceği düşüncesi yaygındır. Bu merasimin çocuğun tam dişinin çıkacağı sırada yapılmasının ana nedeni çocuğun dişlerini, mısırın aniden patlaması gibi kolay çıkarması inancıdır. Zira genel olarak çocuklar, dış çıkarma sürecinde bir takım sıkıntılar yaşarlar. İşte bu uygulamanın amacı çocuğun bu zor ve sıkıntılı döneminde dişlerinin kolay çıkması ve bunu bir an önce atlatmasına yardımcı olmaktır (K3, K12, K13).

6. Sünnet düğünü

Afganistan Türkmenleri arasında sünnet düğünü önemlidir. Türkmenlerde çocuklar genel olarak 5,7,9 gibi tek rakamlı yaşlarda sünnet ettirilir. Çocuğun herhangi bir sağlık problemi varsa daha önce de sünnet yaptırılabilir. Çocuğunu sünnet ettirecek ve sünnet dü-

ğünü yapmaya niyetli olan aile, akrabaları arasındaki aksakalları ve en yakın cami imamını (molla) bir akşam yemeğine davet ederek onlarla bu düşüncesini paylaşım istişare yapar. Burada yapılan istişare sonucunda düğünün ne zaman ve nasıl yapılacağı konusunda karar verilir.

Düğünden bir veya iki gün önce Gençş (Yas Çakılık) adıyla bilinen bir merasimi yapılır. Gençş merasimini genellikle toplum arasında belli bir yeri olan ve maddi durumu iyi olan insanlar yapar. Bu merasime köyün ileri gelenleri, komşu köylerden tanıdık olan ve ileri gelen aksakallar ile yakın geçmiş zamanda cenazesi olup yas tutan aileler davet edilir. Bunlara yemek ikramı yapılır. Yemekten sonra Muhtar ve köy imamı bir kaç aksakalla beraber yapılacak düğünü gündeme getirir. Öncelikle düğün yapılan köydeki ve komşu köylerdeki yas tutan ailelerden izin istenir ve müsaade alınır. Ayrıca düğünün nasıl yapılacağı konusunda görüş alış verişinde bulunulur. Böylece düğün başlatılmış olur. Yas tutan aileler de düğün sahibine minnettarlığını bildirerek aksakallarla birlikte düğünün hayırlarla başlayıp sıkıntısız bir şekilde bitmesi için dua ederler. Bu tip uygulamalar, toplum arasındaki bağların güçlenmesine ve insanlar arasındaki samimiyetin daha artmasına vesile olur.

Dini konularda muhafazakâr bir yapıya sahip ve hassas olan Afganistan Türkmenleri, sünneti dini bir vecibe olarak görürler. Türkmenler arasında sünnet eylemi bütün çocuklarda yapılması zorunlu bir durumdur. Sünnet düğünü Faryab Türkmenleri arasında genellikle ilkbahar ve yaz aylarında, mümkünse Çarşamba günü yapılır. Zira Çarşamba, Türkmenlerce uğurlu bir gün olarak kabul edilir. Düğün günü sünnet olacak çocuğa yeni ve güzel elbiseler giydirilip üzeri elden yapma gül ve çiçeklerle süslenerek sırayla gelen bütün misafirlerin önünden geçirilir, onların vereceği hediyeler ve paralar alınır. Bu tip uygulamalar düğün sonrası yapılacak olan sünnette çocuğun korkusunu yenip onun cesaretlenmesine yardımcı olur (K4, K6, K12). Düğün sırasında Türkmen erkekler kendi yerel oyunları olan *Oğlak*, *Güreş* ve *Altın Gabak* gibi oyunlar oynarlar.

Genellikle çocuk düğün gününde sünnet ettirilmez. Düğünden bir kaç gün sonra bir sünnetçi getirilip çocuk sünnet yaptırılır. Herhangi bir sağlık problemi yaşayan çocuklar imkanlar ölçüsünde hastaneye götürülerek sünnet ettirilir. Sünnetçi gelmeden önce çocuk için bir oda hazırlanır. Çocuğa beyaz renkli elbise giydirilip yatacağı yatak süslenir. Çocuk sünnet olurken ve olduktan sonra acı çekmemesi için bir kaç tane yumurta haşlatılarak sünnet yapılırken çocuğa yedirilir. Sünnetçi, daha önceden hazırladığı yanmış pamuğun külünü yarısının iyileşmesi ve kanamasının az olması için sünnet mahalline sarar.

Çocuğun sünnet olması ağırlıklı olarak dayısı ve amcasına düşer. Sünnet esnasında amcası veya dayısı rehberlik ettiği gibi çocuğun bazı masraflarını da karşılar. Sünnet olmadan önce çocuğun hazırlanmasına katkı sağlar ve çocukta herhangi bir korku olmasın diye *sen artık büyüdün, yiğit oldun, sana kimin kızını alalım* şeklinde onu cesaretlendirici ve motivasyon edici güzel sözler söyler. Sünnet yapıldıktan sonra kesilen deri odanın bir köşesinde belli bir süre saklanır (K7, K12, K13).

Sonuç

Görüldüğü üzere Afganistan'da Türklerin varlığını İskitler dönemine kadar götürmek

mümkündür. Takip eden sürece bakıldığı zaman X. yüzyılın sonlarında Alp Tigin önderliğinde Gazne şehri merkezli büyük Türk devleti kurulmuştur. Gazneli Sultan Mahmud zamanında Türk-İslam nüfusu Afganistan'a iyice yerleşmiş, hatta Hindistan'a kadar yayılmıştır. Afganistan Gaznelilerden sonra büyük Selçuklular, daha sonra da XII. yüzyılda Harezmsaşahlar'ın kontrolüne girmiş, ilerleyen süreçte Moğollar ve sonra da Büyük Babür İmparatorluğu sınırları içerisinde kalmıştır. XVII. yüzyıldan itibaren Babürlerin zayıflamasıyla bölge, Türkmen Türkü olan Nadir Afşar'ın bu topraklarda hüküm sürmesiyle tanışmıştır. 1747'de Nadir Afşar'ın ölümünden sonra komutanlarından olan Ahmed Şah Durrani aynı yıl Afganistan devletini kurmuştur. Türk beylikleri 1919 yılına kadar varlıklarını bu bölgede devam ettirmişlerdir.

Diğer Türk topluluklarıyla buraya gelen Türkmenler, 1877 yılından 1884 yılına kadar Çarlık Rusyası'na bağlı güçlerle karşı karşıya gelmişler, yaşadıkları bu topraklar için savaşarak büyük mücadeleler vermişlerdir. Rivayete göre bu bölgeye gerçekleşen Türkmen göçleri iki farklı zamanda gerçekleşmiş olup birincisi 1900'lü yılların başlarında Türkmenistan'da yaşanan kıtlıktan dolayı, ikincisi ise 1930'lu yıllarda özellikle Stalin döneminde mallarına el konulan ve zulüm gören Türkmenlerin yaşadıkları bölgeleri terk ederek Afganistan'ın kuzey bölgelerine göç etmesiyle vuku bulmuştur. Günümüz Afganistan topraklarında var olan Türkmenlerin iki farklı dönemde bu bölgeye göç etmek zorunda kalan Türkmenlerin torunları olduğu tespitlerimiz arasındadır.

Günümüzde Türkmenlerin, Peştunlar, Tacikler, Hazaralar ve Özbeklerden sonra Afganistan'da beşinci büyük grubu oluşturdukları anlaşılmaktadır. Türkmenler, Özbeklerden sonra ikinci büyük Türk topluluğudur. Ülkenin kuzey bölgesinde Kunduz vilayetinden Herat vilayetine kadar ağırlıklı olarak kırsal alanda yaşamaktadırlar. Biz bunlardan Faryab bölgesindeki Türkmenleri esas olarak çalışmamızı gerçekleştirdik. Burada yaşayan Türkmenler arasında hayatın çeşitli safhaları ile ilgili inanç ve uygulamaların önemli unsurları olan doğum ve çocuk başlıklarını ele alıp bu iki başlık konusunda insanlar arasında var olan inanç, örf, adet ve uygulamaları bizzat bölge insanları ile konuşarak ortaya koymaya çalıştık. Gördük ki, Türkmenlerin bu bölgelere gelmesinden günümüze kadar çok farklı badirelerden geçmelerine ve çeşitli asimilasyon politikalarına rağmen kültürlerini, dillerini, gelenek ve göreneklerini korumayı başarmışlardır.

Notlar

- 1 **Bibi Müşkül:** Müşkül, Arapça bir kelime olup sorun ve sıkıntı anlamına gelir. Bibi de ek olarak kadınların isimlerinin önüne ve sonuna takılır. Örneğin, Bibi hacer, Yazbibi ve Şahbibi isimlerinde olduğu gibi. Türkmenler arasında özellikle de kadınlar arasında bu tabir, sorunlar ve sıkıntılarla karşılaştıkları zaman ve bu sorunları gidermek için bu tabiri kullanırlar. Aslında *Bibi* kelimesinden maksat, Peygamber efendimizin (s.a.v) kızı Fatma (Bibi Fatma) (r.a) annemizdir. Bibi Fatma tabiri, Türkmenler arasında evde yapılan işlerin daha kolay olması ve eve huzur, bereket geleceğine inanıldığı için Türkmen kadınlar tarafından sık sık tekrar edilir. Türkmenler arasında Fatma annemize büyük saygı duyulur.
- 2 **Göz orak:** Göz değen çocuk için *göbek mama* çağırılır. Göbek mama elinde bir orakla çocuğun olduğu yere gelir. Su dolu bir kaba veya tabağa belli bir miktarda tuz karıştırılır. Elindeki orağı ocaktaki ateşte adeta orağın

demiri kırmızılaşınca kadar ısıtır. Isıman bu orağı bir eliyle çocuğun yüzüne yarım metre kadar yaklaştırır. Diğer elini de tuz karışımı olan suya batırıp son derece sıcak olan ve çocuğun önünde tutulan orağa doğru elinde kalan suyu serper. Suyun bazı damlacıkları sıcak orağa değerek ses çıkarır bazı damlacıklar da direk çocuğun yüzüne gider ve çocuk bu gelen damlalar nedeniyle rahatsız olup yüzünü ekşitir. İşte orağa isabet eden su nedeniyle çıkan sesler ve çocuğa giden damlalar nedeniyle çocuğun rahatsız olup tedirgin olması, çocukta var olduğu düşünülen göz değmesinin çocuğun vücudundan çıkmasına sebep olur. Yapılan bu uygulamaya *göz orak* adı verilir.

Kaynakça

- Azaad, A. B.. (2019). *1990-2015 Arası Afganistan siyasetinde Afganistan Türkleri ve General Dostum. Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Bilgü, İ. (1988). Afganistan. *TDV İslam Ansiklopedisi*, I. İstanbul, 408-411.
- Fevzi, F. (2012). Afganistan'da Türk kültürü ve edebiyatı üzerine bir araştırma. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1, 549-553.
- Kara, M. (2002). Hazar ötesi Türkmenleri ve Türkmenistan. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Güz 14, 235-252.
- Koyuk, A. S.. (2020). *Afganistan Türkmen ağzı (Şamal Bölgesi). Yüksek Lisans Tezi*, Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.
- Makhdom, A. (2016). *Afganistan Türkmenlerinin sosyo kültürel ve dini durumu (Mezar-ı Şerif Örneği). Yüksek Lisans Tezi*, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Nasır, B. (2021). *Afganistan'ın Faryab Bölgesindeki Türkmenlerin Sosyo Kültürel Yapısı. Yüksek Lisans Tezi*, Kırşehir: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi.
- Noor, N. (2020). *Türkmenistan Türkmencesi ile Afganistan Türkmencesinin ses ve şekil bilgisi bakımından karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- Saray, M. (2002). *Afganistan ve Türkler*. Ankara: ASAM.
- Saray, M. (1988). Afganistan, *TDV İslam Ansiklopedisi*, I. İstanbul, 401-408.
- Shafaq, N. (2016). *1989'da Sovyetlerin çekilmesinden sonraki dönemde Afganistan'daki sosyolojik unsurların Afgan siyasetine etkileri. Yüksek Lisans Tezi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Şahin, S. (2016). Afganistan'daki Türkmen varlığı ve kültürü üzerine. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 5 (3), 1144-1160.
- Zıyayı, N. (2004). *Afganistan Türklerinin dini, inanç ve yaşayışları (Kuzey Afganistan Örneği). Yüksek Lisans Tezi*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

Kaynak kişiler

- K1. Ağabeg Mama, 1943 Hançarbağ doğumlu, okuryazar değil, ebe.
- K2. Gulam Sahi, 1974 Devletâbâd doğumlu, okuryazar, marangoz.
- K3. Haşim Hoşeng, 1995 Devletâbâd doğumlu, üniversite öğrencisi.
- K4. Hudaykul Hacı, 1959 Hançarbağ doğumlu, okuryazar değil, muhtar.
- K5. Mahim, 1971 Karamkol doğumlu, okuryazar değil, ev hanımı.
- K6. Mollah Habibullah, 1969 Korğan doğumlu, medrese mezunu, medrese hocası.
- K6. Nefes Ağa, 1958 Andhoy doğumlu, ilkokul mezunu, esnaf.

- K7. Noor Yağdı Ilsoyer, 1991 Korđan doğumlu, üniversite öğrencisi.
- K8. Nooryaghdi Noor, 1991 Hançarbağ doğumlu, üniversite mezunu, devlet memuru.
- K9. Nurcan Mama, 1960 Andhoy doğumlu, okuryazar değil, ebe.
- K10. Nurullah, 1978 Hançarbağ doğumlu, okuryazar değil.
- K11. Paizullah Doğan, 1981 Karamkol doğumlu, üniversite mezunu, devlet memuru.
12. Pencikul Safarođlu, 1976 Devletábád doğumlu, okuryazar, esnaf.
13. Rahmankul Hacızade, 1973 Hançarbağ doğumlu, medrese mezunu, tüccar.
14. Rozi Gül, 1962 Andhoy doğumlu, okuryazar, ev hanımı.
- K15. Selbi Teyze, 1958 Korđan doğumlu, okuryazar değil, ev hanımı.
- K16. Yazbibi mama, 1956 Hançarbağ doğumlu, okuryazar değil, ebe.
- K17. Zakiye Nazari, 1980 Devletábád doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı.

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. (This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).